

УДК 336.71.078.3

Шиян Д.В., викл.-стажист каф. фінансів та кредиту (Севастопольський інститут банківської справи УАБС НБУ, м. Севастополь)

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В БАНКУ

Окреслено місце системи забезпечення в організації фінансового моніторингу в банку, охарактеризоване організаційне, нормативно-правове та інформаційне забезпечення фінансового моніторингу в банку.

Ключові слова: легалізація доходів, фінансовий моніторинг, забезпечення фінансового моніторингу

Определено место системы обеспечения в организации финансового мониторинга в банке, охарактеризовано организационное, нормативно-правовое, информационное обеспечение финансового мониторинга.

The article defined the place of provision in bank financial monitoring system; described organization, legal and information support of bank financial monitoring.

Однією з головних проблем глобалізації фінансових ринків є розвиток процесів легалізації («відмивання») доходів, отриманих злочинним шляхом. Організовані злочинні угруповання, використовуючи слабкість національних механізмів регулювання фінансової системи, здійснюють гнучкі та швидкі операції з переведення та переміщення активів через національні кордони з метою приховування джерел походження коштів, їх власників та механізмів контролю над ними. В таких умовах, суттєву шкоду банку можуть нанести дії його клієнтів з активами, отриманими злочинним шляхом, оскільки вони є джерелом репутаційного та юридичного ризиків. Тому високої актуальності набуває питання удосконалення методичного і практичного забезпечення процесу протидії легалізації злочинних доходів з використанням банків.

Проблему здійснення фінансового моніторингу в банках України досліджували О. Барановський, С. Дмитров [1, 7], А. Єжов [7], В. Коваленко [7], М. Колдовський [8], Т. Медвідь [1], О. Меренкова [1], А. Мещеряков, В. Рисін, І. Ткачук, та інші.

Однак, незважаючи на суттєві наукові результати, отримані вченими, малодослідженими залишаються питання стосовно окремих складових системи фінансового моніторингу в банку, одним з яких є підсистема забезпечення.

Метою статті є опис цілісної системи забезпечення фінансового моніторингу в банку. Поставлена мета потребує вирішення наступних завдань: окреслити мету та завдання фінансового моніторингу в банку, виділити місце забезпечення в системі фінансового моніторингу в банку, охарактеризувати організаційне, нормативно-правове та інформаційне забезпечення фінансового моніторингу в банку.

Легалізація доходів являє собою процес, спрямований на надання правомірного вигляду володінню, користуванню або розпорядженню доходами або вчинення дій, спрямованих на приховування джерел походження таких доходів [1]. У даному контексті доходи – економічна вигода, що одержана внаслідок суспільно небезпечного протиправного діяння. Широко відомо, що операції з легалізації доходів можна проводити регулярно і на значні суми за допомогою банківських установ. Тому національне законодавство зобов'язує банки здійснювати фінансовий моніторинг, тобто комплекс заходів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму [2].

Метою внутрішньобанківського фінансового моніторингу є запобігання та протидія легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму з використанням банківської системи. Зазначена мета реалізується банками шляхом створення та організації діяльності внутрішньобанківської системи запобігання легалізації кримінальних доходів, фінансування тероризму, що, в свою чергу, передбачає виконання ряду завдань [3]:

- координація банку з суб'єктами державного фінансового моніторингу та правоохоронними органами;
- прийняття і постійне оновлення правил і програм з питань здійснення фінансового моніторингу;
- організація процесу управління ризиком використання банківських послуг з метою легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму;
- ідентифікація, вивчення та класифікація клієнтів з урахуванням установлених банком критеріїв ризиків;
- виявлення, ресстрація та зупинення (у разі необхідності) банком фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу.

Оскільки ринкова позиція і структури банків є різними, то і система фінансового моніторингу не може бути уніфікованою, проте можна виділити певні її складові. Оскільки фінансовий моніторинг, по суті, є фінансовим контролем [4], то керуючись загальною організацією фінансового контролю, можна визначити наступні елементи цієї системи [5]:

- суб'єкти фінансового моніторингу, серед яких слід виділити контролюючі суб'єкти, уповноважені на здійснення фінансового моніторингу, та підконтрольні суб'єкти, тобто особи, діяльність яких підлягає дослідженню;

– об'єкт моніторингу – виробничо-господарська діяльність підконтрольних суб'єктів;

– предмет моніторингу – це встановленні фінансовим законодавством показники фінансової діяльності підконтрольних суб'єктів;

– контрольні дії – це операції порівняння показників діяльності підконтрольного суб'єкта з певною нормою, здійснювані контролюючими суб'єктами з метою знаходження й блокування відхилень від цих норм. Тобто, можна зазначити, що контролюючі дії охоплюють весь спектр методів та конкретних заходів впливу контролюючих суб'єктів на підконтрольні.

Окрім даних елементів в системі фінансового моніторингу, на наш погляд, доцільно окремо виділити й підсистему забезпечення функціонування системи в цілому. У загальному вигляді, підсистема забезпечення являє собою сукупність заходів, створення умов, що сприяють нормальному здійсненню фінансового моніторингу в банку. Традиційно у складі забезпечення виділяють організаційне, нормативно-правове та інформаційне забезпечення.

Під організаційним забезпеченням будемо розуміти сукупність контролюючих суб'єктів фінансового моніторингу банку, впорядкованих певним чином, виходячи із загальної організаційної структури конкретного банку. Контролюючими суб'єктами в системі фінансового моніторингу банку є різноманітні органи, структурні підрозділи та конкретні працівники банку, які виконують певні завдання фінансового моніторингу на стратегічному, тактичному та оперативному рівні.

Загальну стратегію фінансового моніторингу в банку визначає спостережна рада, загальне управління фінансовим моніторингом здійснює правління на чолі з керівником, що є відповідальним працівником банку за здійснення фінансового моніторингу. На оперативному рівні проведення фінансового моніторингу забезпечується працівниками банку, що надають банківські послуги а також, підрозділом з фінансового моніторингу, якщо такий існує.

Спостережна рада контролює діяльність правління банку, встановлює порядок проведення ревізій та контролю за фінансово-господарською діяльністю банку, забезпечує функціонування належної системи внутрішнього та зовнішнього контролю за фінансово-господарською діяльністю банку [6].

Правління банку забезпечує розробку та затвердження внутрішньобанківських нормативних документів щодо фінансового моніторингу та здійснює перегляд цих документів з метою їх актуалізації; установлює і застосовує належні й ефективні процедури і засоби контролю за процесом фінансового моніторингу; контролює роботу підрозділу з фінансового моніторингу.

Відповідальний працівник банку несе відповідальність за безпосередню організацію та реалізацію фінансового моніторингу в банку. Він забезпечує [3]: прийняття рішення про надання інформації про фінансові операції, що стали об'єктом фінансового моніторингу, до Державної служби фінансового моніторингу України (далі – ДСФМУ); контроль за своєчасністю реєстрації та поданням до ДСФМУ інформації про фінансові операції; контроль за дотриманням працівниками банку вимог законодавства та нормативно-правових документів з питань фінансового моніторингу; розробку та подання на затвердження внутрішньобанківських документів з питань фінансового моніторингу; організацію та проведення навчання працівників банку з питань фінансового моніторингу.

Суб'єктами фінансового моніторингу на оперативному рівні, є працівники банку, що надають послуги клієнтам, оскільки саме вони безпосередньо здійснюють контрольні заходи з фінансового моніторингу. Зазначені працівники забезпечують: ідентифікацію, вивчення та класифікацію клієнтів з урахуванням установлених банком критеріїв ризиків; виявлення, реєстрацію та зупинення (у разі необхідності) фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу; повідомлення ДСФМУ про виявлені фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу.

У банку з урахуванням особливостей його організації, основних напрямів діяльності, клієнтської бази і рівня ризиків, пов'язаних з клієнтами та їх фінансовими операціями, може бути сформовано або визначено окремий структурний підрозділ, функцією якого є проведення фінансового моніторингу. У такому випадку до його функцій належатимуть: організація процесу управління ризиками легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму; розробка інфраструктури для отримання даних від інших систем банку, створення системи для автоматизованого ведення та обробки бази даних з фінансового моніторингу; надання допомоги правлінню у розробці і впровадженні політик, положень і процедур з фінансового моніторингу тощо.

Регламентация процесу фінансово моніторингу в банку забезпечується сукупністю міжнародних та національних нормативно-правових актів, а також локальних нормативних документів в сфері протидії легалізації кримінальних доходів та фінансуванню тероризму (див. табл. 1) [3, 7, 8].

Таблиця 1

Нормативне забезпечення фінансового моніторингу в банку

Група	Назва
Нормативні документи міжнародних організацій та комітетів	Міжнародні конвенції: Конвенція ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, Конвенція Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та про фінансування тероризму, Міжнародна конвенція ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму, Конвенція ООН проти транснаціональної

Вісник Національного університету водного господарства та природокористування

Група	Назва
	організованої злочинності, Конвенція ООН проти корупції.
	Резолюції Ради Безпеки ООН
	Документи Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF): сорок рекомендацій, спеціальні рекомендації щодо протидії фінансуванню тероризму тощо
	Документи Базельського комітету банківського нагляду
Національні нормативні документи	Закони України: «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», «Про банки і банківську діяльність»
	Нормативно-правові документи Національного банку України (далі – НБУ): Положення НБУ «Про здійснення банками фінансового моніторингу», а також листи та роз'яснення щодо окремих питань здійснення фінансового моніторингу в банках
	Нормативно-правові документи Кабінету Міністрів України (далі - КМУ): порядок формування переліку осіб, які пов'язані з провадженням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, перелік офшорних зон та інші
	Нормативно-правові документи ДСФМУ
Внутрішньобанківські нормативні документи	Правила внутрішнього фінансового моніторингу банку
	Програма ідентифікації та вивчення клієнтів банку
	Програми здійснення фінансового моніторингу за певними напрямами діяльності банку в процесі обслуговування клієнтів
	Програма оцінки та управління ризиками легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму
	Програма навчання та підвищення кваліфікації працівників банку
	Інші нормативні документи (наприклад Положення про

Група	Назва
	підрозділ фінансового моніторингу тощо)

В сучасних умовах успішна реалізація цілей і завдань фінансового моніторингу значною мірою залежить від ефективного використання інформаційних ресурсів. Під інформаційним забезпеченням фінансового моніторингу будемо розуміти процес створення інформаційних умов функціонування системи фінансового моніторингу в банку, забезпечення необхідною інформацією, включення в систему засобів пошуку, отримання, збереження, нагромадження, передачі, обробки інформації, яка є необхідною в процесі фінансового моніторингу. Інформацію, що використовується при здійсненні фінансового моніторингу можна поділити на зовнішню та внутрішню (зовнішнє та внутрішнє інформаційне середовище банку як суб'єкта первинного фінансового моніторингу) (див. табл. 2).

Таблиця 2

Інформаційне забезпечення фінансового моніторингу в банку

Зовнішнє	Внутрішнє
Інформація про країну клієнта (коштів)	Облікова інформація
Інформація про клієнта банку	Контрольні дані
Інформація про фінансову діяльність клієнта банку	Внутрішньобанківська інформація, що формується в процесі фінансового моніторингу
Інформація про фінансову операцію	
Нормативно-регулюючі показники	

Інформація про країну клієнта (коштів), в контексті фінансового моніторингу, передбачає такі відомості: належність країни до офшорних зон; участь країни в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Перелік таких країн (територій) визначається відповідно до порядку, встановленого КМУ на основі переліків, затверджених міжнародними організаціями, діяльність яких спрямована на протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму [3].

Інформація про клієнта банку включає наступні реквізити [3]:

а) для фізичних осіб (резидентів та нерезидентів): прізвище, ім'я, по батькові; належність до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності, або щодо яких застосовано міжнародні санкції; дата народження; серія і номер паспорта або іншого документа, який посвідчує особу, дата видачі й орган, який його видав; громадянство (лише для нерезидентів); місце проживання (реєстрації) та фактичного перебування; ідентифікаційний податковий номер, або відмітка в паспорті про відмову від отримання ідентифікаційного номеру;

б) для юридичних осіб-резидентів: найменування; юридична адреса; ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств і організацій України; дата та номер свідоцтва про державну реєстрацію або іншого документу про реєстрацію організації; дані про посадових осіб (керівників) юридичної особи та їх повноваження; інформація з установчих документів; реквізити банків, в яких відкриті поточні рахунки та номери даних рахунків; інформація про осіб, уповноважених діяти від імені цієї юридичної особи; інформація щодо фізичних осіб – засновників;

в) для юридичних осіб-нерезидентів: повне найменування; місцезнаходження; реквізити банків, у яких відкриті поточні рахунки, та номери цих рахунків; дані про реєстрацію цієї юридичної особи.

Джерелами інформації про клієнта – фізичну особу залежно від конкретних випадків можуть бути: паспорт громадянина України, тимчасове посвідчення особи громадянина України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, паспортний документ, посвідчення біженця тощо.

Джерелами інформації про клієнта – юридичну особу є документи, що надаються цією особою для відкриття рахунку згідно з вимогами «Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах», затвердженої Постановою Правління НБУ № 492 від 12.11.2003 р.

Крім того, джерелами інформації про клієнта можуть бути будь-які інші відомості про клієнта, отримані банком від третіх осіб, від державних органів, якщо така інформація є відкритою.

Інформація про фінансову діяльність клієнта банку включає відомості про: фінансові результати діяльності, обсяги дебіторської та кредиторської заборгованості, основних постачальників, клієнтів, партнерів досліджуваної особи, вартість основних фондів, напрямки використання коштів, операції та залишки на рахунках тощо. Джерелами такої інформації можуть бути: довідка про доходи клієнта (для фізичної особи); річна фінансова звітність клієнта, що отримана банком безпосередньо від клієнта; дані щодо руху коштів за рахунками клієнта, відкритими у банку; будь-яка інша інформація про фінансову діяльність клієнта, що отримана від клієнта банку, від третіх осіб, від державних органів, якщо така інформація є публічною.

Інформація про фінансову операцію включає наступні реквізити: сума операції, форма розрахунку, сутність та характер фінансової операції, відповідність фінансової операції характеру та змісту діяльності клієнта тощо. Джерелами інформації в даному випадку виступають комерційні та платіжно-розрахункові документи.

Нормативно-регулюючі показники включають нормативно-правову інформацію з різних напрямків фінансового моніторингу, наприклад сума фінансової операції, що підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу. Джерелами такої інформації виступають законодавчі та нормативно-правові акти, що регламентують процес фінансового моніторингу в банку.

Внутрішньобанківська інформація про клієнтів банку, їхню діяльність та фінансові операції, що формується в процесі здійснення фінансового моніторингу. Джерелами такої інформації виступають реєстр та зведений реєстр фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу; електронні анкети клієнтів; файли, надіслані ДСФМУ та отримані від нього.

Облікова інформація включає дані бухгалтерського обліку, фінансової, управлінської та статистичної звітності, що містять відомості про фінансові операції клієнтів банку. Джерелами облікової інформації є форми звітності.

Контрольні дані в цілому включають відомості про результативність функціонування системи фінансового моніторингу в банку. Джерелами інформації в даному випадку є результати роботи внутрішніх аудиторів, результати виїзних перевірок, здійснюваних НБУ тощо. У разі виявлення контролюючими суб'єктами невідповідностей законодавству у сфері протидії легалізації кримінальних доходів та фінансуванню тероризму, означені дані виступають джерелом, передумовою здійснення заходів фінансового моніторингу на виявлених проблемних ділянках.

Враховуючи широкий спектр та значення інформації, що використовується в процесі фінансового моніторингу, слід зазначити, що банк повинен забезпечити не лише безперервність процесу її збору та оновлення, але й перевірку достовірності цієї інформації.

Підводячи підсумок вищенаведеному, зазначимо, що важливе місце в системі фінансового моніторингу в банку займає підсистема забезпечення, адже на неї покладено функцію створення надійних умов для здійснення фінансового моніторингу. У складі забезпечення можна виділити організаційне, нормативно-правове та інформаційне забезпечення.

Організаційне забезпечення являє собою сукупність різноманітних органів, структурних підрозділів та конкретних працівників банку, які виконують певні завдання фінансового моніторингу на стратегічному, тактичному та оперативному рівні. Підсистема нормативного забезпечення фінансового моніторингу в банку представлена міжнародними та національними нормативно-правовими актами, а також локальними нормативними документами банку, що регулюють процес фінансового моніторингу. Інформаційне забезпечення фінансового моніторингу являє

собою процес створення інформаційних умов функціонування системи фінансового моніторингу в банку, забезпечення необхідною інформацією, включення в систему засобів пошуку, отримання, перевірки достовірності, збереження, нагромадження, передачі, обробки інформації, яка є необхідною в процесі фінансового моніторингу.

Вивчення підсистеми забезпечення поряд із іншими елементами системи фінансового моніторингу в банку є лише відправною точкою, яка формує нові завдання для дослідження, що стосуються визначення результативності функціонування всієї внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу, від чого залежить ефективність та фінансова стабільність діяльності банку загалом.

1. Оцінка та управління ризиком використання послуг для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму в комерційному банку : монографія [Текст]/ за заг. ред. О. М. Бережного; [С. О. Дмитров, О. В. Меренкова, Т. А. Медвідь, О. М. Ващенко]. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 114 с. – ISBN 978-966-9858-55-7.
2. Закон України № 249-IV від 28.11.2002 р. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1088.77.8&nobreak=1>.
3. Положення, затверджене Постановою Правління НБУ № 189 від 14.05.2003 р. Про здійснення банками фінансового моніторингу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1030.360.6&nobreak=1>.
4. Симов'ян С. В. Засоби протидії легалізації злочинних доходів у системі державного фінансового контролю в Україні [Електронний ресурс] / С. В. Симов'ян // Юридична наука. – 2011. – № 2. – С. 142-149.
5. Нагребельний В. П. Фінансове право України. Загальна частина: навч. посібн. [Текст] / В. П. Нагребельний, В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос. – Суми : Університетська книга, 2005. – 213 с.
6. Закон України № 2121-III від 7.12.2000 р. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.39&nobreak=1>.
7. Коваленко В. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: монографія [Текст] / В. В. Коваленко, С. О. Дмитров, А. О. Єжов. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 140 с.
8. Колдовський М. В. Правовий аспект фінансового моніторингу комерційного банку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/handle/123456789/464>.

Рецензент: д.е.н., професор Черемісіна С.Г. (Севастопольський інститут банківської справи УАБС НБУ)